

ABDITUS

Poredko se zgodi, da bi komu z vseh strani tako vpili v grob, kaj je bil in ni bil, zakaj ni bil za pedenj višji in celó, zakaj ni takrat umrl, ko je še bil, kar bi moral kasneje biti, kakor so Prepeluhu — Abditusu.

Ko se je rodil, je slovensko delovno ljudstvo že poslušalo oznanjevanje novih, socialnih idej o večji in boljši pravičnosti v družbi. Mladi Prepeluh se je teh idej oklenil in se dejanski opredelil zanje. Še kasneje je pogosto s hudo-mušnim nasmeškom pripovedoval, kako je moral ponoči, kadar je po tihih mestnih ulicah pod plinskimi leščerbami lepil plakate na hiše, bežati pred takrat še zelo miroljubnimi policaji. Patriarhalni meščani, trgovci in obrtniki, posestniki zeljišč v Krakovem in njiv na Ljubljanskem polju, ki so poznali le narodne in verske »ideale«, so prezirali nove ideje in imeli vsakega, ki jih je oznanjal, za izvržek v družbi. — Prepeluh je postal sodni uradničec in se potikal v tej službi skoraj po vseh naših podeželskih mestih. Zaradi službe in družbe se je pravi Prepeluh, ki je študiral in pisal kot samouk o modernih socialnih naukih, moral skrivati pod psevdonimom — Abditus. Seznanil se je z močmi naše moderne in se razvnel v takratnem zanosnem, revolucionarnem ozračju, da je celo sam, čustveno zelo dovzeten, omočil pero za povesti. Mladina je poznala njegovo ime. Na skritih zborovanjih je diskutirala o problemih, ki jih je sprožil. »Slovenska reformacija in socialni boji«, »Problemi malega naroda«, »Socialni problemi«, članki v »Naših zapiskih« so postavili Prepeluha med prve može, od katerih se je mladina učila misliti o domačih in svetovnih socialnih problemih. Prepeluh je imel dar za konkretno opazovanje in še posebno razvit čut za probleme svoje zemlje. Zato se je pogosto razhajal z ljudmi, ki so nekritično presajali ideje iz tujine. Vse njegovo delo je bilo tesno povezano z domačo zemljo in tudi povedati je znal tako, da so bile mladini njegove besede bližje kakor učene doktrinarne misli. V svoji službi med revnimi kmetiči, bahavimi tržani, konservativno duhovščino in fevdalci je vedno globlje spoznaval probleme kmečkega proletarskega naroda. Tu je zastavil. Dvigniti kmeta, ga narediti za gospodarja svoje zemlje, za nosilca tradicije in novih idej, je bila Prepeluhova pglavitna socialna ideja, ki je odločevala v njegovem publicističnem, političnem in organizatoričnem delu. V teh vprašanjih je bil bolj slovenski in bolj domač kakor marsikdo pod razpeto zastavo. »Naš veliki socialni problem — agrarna reforma«, je knjiga stvarnih problemov, še odprtih, nerešenih, ki so bili tudi gibalo Prepeluhovega političnega delovanja, v katerem je iskal konkretnih oblik za uresničenje svojega velikega socialnega problema. Prepeluh ni bil za pedenj nižji od drugih političnih sodobnikov, v marsičem kulturnejši, stoji pa med tistimi, ki so imeli čut in dar, konkretizirati socialne ideje v domači zemlji. Prepeluhovih čevljev se je držala prst prehojenih njiv, on je gibanje sprožil in jasno označil zapleteni problem malega kmeta v razvoju od tlačana do gospodarja in nosilca narodnostne ideje na neradodarni slovenski zemlji.

Še nekaj je bil Prepeluh, zaradi česar je bil ljudem tako blizu. Bil je človek. Težko je opredeliti ta pojem, posebno danes, ko se zgneteni v tem kotlu med Alpami in Krasom tako strupeno sovražimo, da mendramo vse, kar je človeškega, ko poznamo le strastno nestrpnost v političnem in kulturnem boju. In vendar je bil Prepeluh, najsi je stal v političnem boju ali snoval neutrudno v kulturnih institucijah, vselej človek, poznal je spoštovanje do človeka, njegove kulture in dejanj. Morda se je celo zavedal, da se tudi

v politiki vselej prebije na dan spoštovanje človeškega, in da ne more človeštvu ustvarjati dobrin, kdor tega ne pozna.

Prepeluh je bil vselej, tudi kadar je nihal v svoji politiki, živ izraz tistega ljudstva, ki upa na pravico in živi pod njegovim psevdonimom — abditus.

Juš Kozak

PROBLEMI SODOBNEGA GLEDALIŠČA

(Ob praškem mednarodnem kongresu za moderno gledališče).

Največja senzacija pretekle sezone, ki je vzbudila ogromno prahu, debat in kritik, je bila vprizoritev »Hamleta III.«. Tekst je E. F. Burian deloma sam napisal, deloma priredil po Shakespearu, deloma po Laforgu, dasi je bila vse skupaj docela njegova zamisel. Že pred leti si je Burian predelal za svoje potrebe »Beneškega trgovca« in Molièrovega »Skopuha«, toda takrat je šla kritika z njim. Pri »Hamletu« se je čutil odpor na levi in desni. Kot inozemskemu opazovalcu se mi je zdelo, da večina Burianovega »Hamleta III.« ni razumela in ga je zato nepravilno ocenjevala. Burian sam je na kongresu izjavil, da ni imel nobenih literarnih stremljenj. Da je pisal in predelaval sam, je krivo pomanjkanje primerne avtorja. Toda glavni namen te predstave, ki se je na nekaterih mestih spreminjala v očitno parodijo na hamletovstvo, je bil ideološki: Burianu je šlo za manifestacijo svobode umetniškega ustvarjanja. Zato je ravno nastop igralcev pred Hamletom tako raztegnil, idejno spremenil in dopolnil. Dosedaj so nastopali igralci kot zastopniki umetnosti preveč servilno pred danskim princem, kar se je zdelo Burianu idejno zgrešeno, ker ponižuje umetnika in umetnost do običajnega službovanja. Hamlet sam mu je tip popolnega dekadenta in degenerika, ki ne more biti junak itd. Prav tako je hotel poudariti v neposredni zvezi z omenjenim prizorom še prizor z grobarjema, ki ga je prav tako raztegnil in socialno idejno zaostрил. Vprizoritev je bila od vseh dosedanjih najradikalnejša in najbolj ekstremna. Bila je neposreden protest zoper nevmešavanje in diktiranje v umetniško ustvarjanje bodisi z leve bodisi z desne. To je tem bolj zanimivo za Buriana, ki nikakor ni kakšnega socialno reakcionarnega prepričanja, saj so vsi izrazitejši češki kulturni delavci, predvsem umetniki, politično radikalnega prepričanja, toda ravno pri vprašanju umetnosti se močno razhajajo z nekaterimi teoretiki in politiki levice. Samo ob sebi se razume, da je tudi v umetnosti več struj, ki si nasprotujejo. Burianov »Hamlet« je zopet epizoda med drugimi v borbi za avtonomijo umetniškega ustvarjanja, je protest in manifestacija. Ta problem je bil pred tremi leti senzacionalno aktualen, ko ga je sprožil moskovski pisateljski kongres; danes je vsaj teoretično likvidiran, ker je vendarle spet prešel iz poudarka tendence na poudarek kvalitete in svobode v umetnosti. Ostali so pa še drugi problemi. Sem spada problem izražanja, ki gre pri nekaterih preko mej razumljivosti v popolno abstrakcijo in subjektivnost. Na vsak način se umetnik dvajsetega stoletja, ko je splošna kultura vendarle precej razširjena, ne more posluževati takih oblik v izražanju, da ga niti njegovi prijatelji ne razumejo, kakor smo imeli priliko opazovati po vojni pri futuristih in njim sorodnih strujah. Mnogo teh lastnosti pa še ima češki surrealizem, zlasti v slikarstvu.

Burian stremi za sintetičnim gledališčem, ki bi združevalo v sebi literaturo, godbo, petje, ples, po potrebi tudi akrobacijo itd. Stremljenje samo ni novo, saj sta podobne zahteve postavila pred dvajsetimi leti že Tairov in Majerhold. Način in sredstva, ki se jih Burian pri tem poslužuje, so v glavnem